

MARIA WANDA MRÓZ

Archiwum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

ARCHIWUM JAKO INSTYTUCJA KULTURY HISTORYCZNEJ

“Lex lieux de de memoire”

(wybitny francuski historyk Pierre Nor)

Archiwa to miejsca pamięci decydujące o kulturze historycznej.

Wychodząc naprzeciw potrzebom publicznym i różnym oczekiwaniom archiwa na przestrzeni czasu zmieniają swój wizerunek. W aktualnej rzeczywistości wydawałoby się, że bardziej jesteśmy skierowani na przyszłość, to jednak nie możemy istnieć bez przeszłości. Istnienie archiwów uzależnione jest od otaczającego środowiska, gdzie istotny wpływ mają czynniki narodowy i instytucjonalny. Wiele wysiłku i pracy wkładają archiwiści, żeby skutecznie zwalczać negatywny wizerunek, z jakim boryka się archiwista w toku życia instytucji, a w naszym przypadku uczelni.

W sposób obrazowy przedstawił nam to w swoim referacie na Międzynarodowej Konferencji Archiwów Szkół Wyższych i Instytucji Naukowych Benjamin Haspel z Uniwersytetu w Tel Awiwie. Zmienił się wizerunek Archiwum i znalazły się dodatkowe środki finansowe, kiedy potrzebna była pilna kwerenda dla potrzeb działu księgowości Uniwersytetu. Zapadła wówczas decyzja pokazywania materiałów archiwalnych dotyczących działalności Uniwersytetu. Caroline Brown z Uniwersytetu w Dundee pokazała jak Uniwersytet wypracował szereg strategii zapewniających kontynuację swojej czynnej i użytecznej roli zarówno wewnątrz na terenie Uniwersytetu, jak również na rzecz społeczności lokalnej i akademickiej. Dokumenty uniwersyteckie nie tylko opisują i komentują historię tej instytucji, tworząc coś na kształt własnej pamięci, ale również pozwalają znaleźć odpowiedzi na liczne pytania natury prawnej, finansowej czy gospodarczej. Archiwum rozbudza świadomość poprzez szereg praktycznych działań, jak: praca na rzecz zarządzania zasobami, podejmowanie wiodącej roli przy opracowywaniu uniwersyteckich planów kryzysowych, dostarczanie informacji i materiałów na potrzeby poszczególnych wydarzeń w rodzaju rocznic, odejść na emeryturę czy publikacji uniwersyteckich. Poza tym systematycznie zabiegają o przejmowanie spuścizn naukowych.

Jako zakład związany z Wydziałem Historii Archiwum musi być odwiedzane przez wszystkich studentów historii pierwszego roku w celu poznania materiałów źródłowych. Prowadzone są zajęcia z paleografii,

archiwistyki i metod poszukiwania informacji. Prowadzone są również zajęcia dla studentów geografii, architektury i urbanistyki. Renoma zdobyta przez Archiwum na terenie Uniwersytetu w Dundee zapewniła lepsze stosunki z działem wystaw, prasy, publikacji. To z kolei zaowocowało nowymi możliwościami w zakresie podwyższania poziomu wiedzy na zewnątrz o posiadanych przez Uniwersytet zbiorach. Na przedstawionych przykładach widzimy jak ważną rolę odgrywa Archiwum w świadczeniu usług szkoleniowych i badawczych bezpośrednio związanych z programem nauczania i wykładami na Uniwersytecie w Szkocji. Doświadczenia archiwistów przekazane przez Sharon Alexander-Gooding z Uniwersytetu na Karaibach, gdzie region składa się z 23 rozrzuconych wysp w Ameryce Południowej i Ameryce Środkowej, są zupełnie inne. Udostępnianie materiałów źródłowych niezbędnych do badań historycznych odbywa się wyłącznie za pośrednictwem systemu sieci UWIDITE. UWI jest regionalnym uniwersytetem na Karaibach finansowanym przez rządy Trynidadu i Tabago, Jamajki i Barbadosu. Jego zadaniem jest wspieranie wzrostu i rozwoju społeczeństwa "Indii Zachodnich". Przykłady takie same można zauważyć i w naszej rzeczywistości. Promowanie archiwaliów – dziedzictwa historycznego naszych uczelni jest ważnym elementem kultury historycznej. Prowadzone są studia historyczne w ścisłym powiązaniu z badaniami naukowymi w archiwach, rozwój biografistyki (pisane są biogramy na podstawie akt osobowych – to całe dziedzictwo archiwalne).

Archiwa i instytucje naukowe coraz aktywniej stawiają sobie za cel sprostanie potrzebom publicznym, instytucjonalnym i archiwalnym. Archiwom została przydzielona główna funkcja jako miejscem pamięci, są one tym samym decydującą częścią kultury historycznej społeczeństwa. W krajach europejskich w różnym czasie zaistniały archiwa i znalazły swoje miejsce w społeczeństwie. We Francji podczas rewolucji francuskiej na podstawie ustawy archiwalnej z dnia 25.06.1794 r. zostało uchwalone otwarcie archiwów. Ale dopiero w XIX wieku archiwa zmieniły swoją funkcję ze składnicy akt instytucji władzy na ważny ośrodek badania i opisywania historii. Od tego czasu otwarcie archiwów i związane z tym historyczne prace oświatowe ma różną formę i zasięg w nawiązywaniu współpracy z różnymi placówkami szkoły czy muzeami. Archiwa w Niemczech (których istnieje ok. 2200 najróżniejszych rodzajów i wielkości) spełniają znaczącą rolę edukacyjną (oświatową) wśród uczniów, studentów, nauczycieli i naukowo pracujących historyków. Zwiększają swoją aktywność w pozaszkolnej pracy oświatowej.

W Polsce istnieje długa i bogata tradycja funkcjonowania archiwów. Specyfika ustroju państwowego przez wiele wieków, jak również gwarancja praw i wolności obywatelskich sprzyjały trosce o wytworzone

dokumenty państwa, stanów społecznych, poszczególnych miast czy rodów (rodzin). Dokumenty i księgi w kancelariach królewskich i instytucjach kościelnych, w kancelariach rodów magnackich czy kancelariach miast traktowano jako zbiory tytułów i wywodów prawnych. Gromadzono dokumenty dotyczące praw i interesów przedstawicieli warstw niższych, stanu szlacheckiego, mieszczaństwa a nawet chłopstwa. Działalność i rozwój licznych archiwów oraz troska o dokumenty źródłowe pozwalały na prowadzenie zaawansowanych badań historycznych, które pojawiają się w naszym kraju stosunkowo wcześnie. Pod koniec XVIII wieku upadek państwa wiele zmienił i archiwa zaczęły się kojarzyć obywatelom bardziej z urzędami okupantów, aniżeli miejscami gromadzenia pamiątek narodowych. Budziły szacunek archiwa działające na emigracji tworzone przez przedstawicieli potężnych rodów, gdzie największą wartością była tradycja narodowa. (Zbiory państwa były ciągle dzielone i przemieszczane przez zaborców.) Po odzyskaniu niepodległości państwowej w 1918 r. archiwiści musieli sprostać innym zadaniom. W dwudziestoleciu międzywojennym wykształciła się sieć archiwów państwowych, które obok przechowywania i udostępniania zasobu historycznego spowodowały zaistnienie profilu zawodowego archiwisty prowadzącego badania naukowe. Po tragicznym okresie II wojny i stratach cennych akt zatroszczono się ponownie o zbiory archiwalne będące trwałym elementem kultury historycznej. Archiwalia, przedmioty muzealne włączono do kultury instytucjonalnej jako integralną część. Wypracowywane są formy współpracy i nawiązywania kontaktu z różnymi komórkami organizacyjnymi w strukturze różnych instytucji. Zwalczenie negatywnego wizerunku, z jakim zawsze boryka się archiwista w toku życia instytucji, pozytywnie zmienia wizerunek archiwum. Promowanie i popularyzacja archiwaliów na uczelni przez wykorzystanie ich przede wszystkim na różne okazje nadarzające się w toku życia tej instytucji: w postaci obchodów rocznic, jubileuszy, wystaw okolicznościowych, przygotowywanie materiałów źródłowych do biografistyki, bibliografii, pokazywanie wybitnych sylwetek, not biograficznych i okolicznościowych wydawnictw jest znakiem naszych czasów.

Współpraca z różnymi instytucjami na zewnątrz, a szczególnie z muzeami, powoduje stworzenie i dążenie pokazania prawdziwej kultury z naszej przeszłości. Chroniąc akta chronimy pamięć. Ważna jest prowadzona działalność edukacyjna, a kursy, konferencje, sympozja przybliżają zapoznanie się z różnymi zbiorami akt.

Polityka archiwów to polityka obecności i widoczności, proaktywna polityka działania i wsłuchiwanie się, działania doraźnego i długofalowego przy użyciu starych i nowych środków komunikowania się, starych i

nowych umiejętności. Jest to polityka ustawicznej oceny, ewolucji i rozwoju.

Czy archiwum zasługuje na opinię instytucji budzącej zaufanie społeczeństwa? Z pewnością archiwiści odpowiedzieliby, że tak. W ostatnim czasie zmienia się rola i zadania archiwów naukowych. Coraz częściej oczekuje się od archiwum dostarczania szybkiej informacji. Badacz naukowy zmieniony na użytkownika archiwum, nie znający sposobów korzystania ze zbiorów archiwalnych, tylko zdobywający szybką informację, wymaga zapewne przygotowania do innej współpracy, poznania systemów archiwalnych i standardów opisów akt. Obecnie tworzymy archiwa audiowizualne. Sprawa rzetelnej informacji i wiarygodność danych akt do różnorodnych kwerend jest bardzo ważna, a skąpy ślad informacji źródłowej ułatwia często załatwianie ludzkich spraw. Zadaniem archiwistów jest umożliwienie najszerszego dostępu do materiałów archiwalnych, jak również zapewnienie bezstronnej obsługi wszystkim użytkownikom. Archiwiści w duchu prawdy powinni odpowiadać na wszystkie pytania i zachęcać do współpracy w możliwie największym stopniu w zgodzie z polityką danej instytucji. Zawód archiwisty powinien budzić szczególne zaufanie i nie pozwolić na wykorzystanie swojej pozycji do celów osobistych. Należy rozwijać świadomość zawodową, wzbogacać wiedzę profesjonalną i zapewniać, aby ci, którzy te szkolenia nadzorują byli wyposażeni w tę wiedzę. Jednocześnie istotną sprawą jest integracja własnego środowiska zawodowego. Statut Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. rozdz. II, pkt. 5 zwraca uwagę na “dbałość o wysoki poziom etyki i solidarność zawodową, budowanie zaufania i szacunku do tego zawodu i spraw archiwalnych”. Podnoszenie wiedzy i kultury, wychodzenie na zewnątrz z popularyzowaniem zasobu aktowego powoduje stworzenie właściwego szacunku do zawodu archiwisty. Bo archiwa przecież stanowią część dziedzictwa kulturowego ludzkości.

W nowych warunkach działania istnienia archiwów należałoby zwiększyć nacisk na działanie w zakresie propagowania roli i znaczenia właściwie przechowywanej dokumentacji dla prawidłowego funkcjonowania danej instytucji oraz znaczenia dokumentacji jako źródła wiedzy kształtującej tożsamość historyczną. Wybitny archiwista prof. A. Tomczak stwierdził, że “archiwa zawierają źródła historyczne, do których człowiek kieruje się zawsze i nie wyczerpuje swojej ciekawości”, natomiast prof. A. Hutnikiewicz powiedział, że “naród bez historii i z wiedzą historyczną totalnie zafałszowaną staje się niezdolny do racjonalnych zachowań i właściwych wyborów, podobnie jak człowiek dotknięty całkowicie amnezją bywa niezdolny do życia”. Z tego widać jak odpowiedzialna jest rola archiwistów, którzy w swoich zasobach

przechowują pamięć o przeszłości narodu. Archiwiści, pomimo że żyją w teraźniejszości, to żyją z przeszłości i kształtują przyszłą wyobraźnię o teraźniejszości.